

Lupta antifascistă a poporului român evocată în dramaturgia originală (I)

Expresie a unor valori umaniste, a sentimentului patriotic și a atitudinii civice proprii poporului nostru, a modului său specific de a concepe viața și relațiile umane, în România antifascismul s-a cristalizat la scara națiunii. În imensa lor majoritate, românii au respins doctrina fascistă și au condamnat metodele criminale, au luptat să bareze fascismului drumul spre putere. Fascismul a fost repudiat hotărât de poporul nostru, au luptat împotriva lui muncitorii, nu l-au primit în lumea lor țărani, care au ridicat în fața încercărilor de a pătrunde în viața satelor criterii morale statornicite din veac, l s-au opus intelectuali, sesizându-l nocivitatea, demascându-i obiectivele reale și practicile nefaste. Sprijinit pe o sănătoasă spiritualitate națională, antifascismul românesc s-a născut din conștiința pericolului reprezentat de fascism pentru lume în general și în mod concret pentru țara noastră, „pîndită” — cum spunea Nicolae Iorga — pentru bogățiile ei, amenințată cu cluntirea. Antifascismul s-a manifestat ca atitudine de masă, ca opoziție și luptă a întregului popor, în frunte cu comuniștii, cu partidul comunist, care a orientat acțiunile spre a împiedica pătrunderea fascismului în instituții, spre a se opune acapărării puterii de către acesta. Iar după ce forțe străine și clica trădătoare legionară au adus fascismul la cîrmă, comuniștii au fost în fruntea maselor pentru a-l înlătura; ei au concentrat energia națiunii, dragostea de libertate a românilor, au mobilizat forțele democratice, au organizat lupta, avînd rolul primordial în actul de la 23 August, începutul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Amploarea istorică a evenimentului, fapta aceasta de însemnătate crucială în viața națiunii și cu recunoscută însemnătate pe plan internațional, acțiunea de curaj și înaltă responsabilitate patriotică a poporului român au în antifascism, în dragostea de țară și de libertate a românilor, în năzuința către pace și înfrățire între popoarele lumii temeiul unanimei adeviziuni și al angajării eroice. Aici se găsește explicația hotărîrii și vitejiei din neuitatele zile ale lui August 1944, a eroismului cu care românii au luptat împotriva hitlerismului și horthysmului și, după ce și-au eliberat țara, și-au înscris prin memorabile fapte de arme și dureroase jertfe contribuția la eliberarea de fascism a Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei, la înfrîngerea Germaniei hitleriste, la victoria de la 9 Mai 1945.

Bogată în semnificații și dramatică în împrejurările ei, lupta poporului român împotriva fascismului a constituit o dominantă a vieții social-politice de-a lungul unui însemnat număr de ani, în care s-au afirmat valori definitorii, de perspectivă perenă. Faptele prin care s-a manifestat impresionant eroismul poporului nostru au inspirat în genere creația literar-artistică românească, au determinat crearea de opere cu un bogat conținut educativ, cu mari calități emoționale, în variate domenii și, printre ele, în acela al teatrului. Astfel, în dramaturgia românească poate fi conturată categoria pieselor închinată luptei poporului român îm-

impotriva fascismului în diferitele faze ale acesteia, de la începuturi pînă la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă: lupta armată pentru răsturnarea regimului fascist-antonescian, neutralizarea trupelor germane din interiorul țării, eliberarea pământului românesc și continuarea bătăliei pînă la înfrîngerea definitivă a Germaniei naziste. În opere ale noii noastre dramaturgii sînt transfigurate artistic aspecte ale rezistenței poporului român în frunte cu comuniștii împotriva fascismului dinăuntru țării, de asemenea manifestările ostile războiului antisovietic. În multe piese este evocată emoționant, prin impresionante gesturi de omenie și acte de curaj, contribuția poporului român și a armatei noastre la războiul antifascist, contribuție care, prin efectivul armatelor angajate, se situează imediat după Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Românii au luptat pînă la zdrobirea hitlerismului, o armată de aproximativ 580.000 de oameni a luat parte la mari bătălii și a înregistrat victorii de răsunet, dînd pentru libertatea țării și-a lumii un greu tribut de sînge și de vieți, prin cei 170.000 de ostași români căzuți, sau dispăruți, totodată țara fiind angajată cu întreaga capacitate economică pentru susținerea frontului, pentru victoria pe care, rămîne fapt înregistrat de istorie, acțiunile României au apropiat-o cu cel puțin o jumătate de an. „Putem afirma cu îndreptățită mîndrie — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu la Sesiunea solemnă închinată împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944 — că, prin lupta sa eroică, prin angajarea sa hotărîtă, cu întreaga armată, pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste, a fascismului, poporul român a demonstrat, cu puterea faptelor, că nu a avut niciodată nimic comun cu dictatura militară fascistă și cu participarea la războiul împotriva Uniunii Sovietice. Participarea României, cu întreaga forță, la războiul împotriva Germaniei naziste, luptele grele purtate de ostașii români, sacrificiile uriașe făcute de întregul popor pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului au demonstrat cu putere hotărîrea poporului român de a lupta pentru zdrobirea fascismului și lichidarea politicii imperialiste de dominație și asupra, pentru democrație, pentru cauza independentei și libertății popoarelor, a înțelegerii și colaborării în întreaga lume“.

În literatura dramatică națională dinainte de Eliberare, opere notorii sau altele mai puțin cunoscute se situează pe poziții umaniste, în evidentă opoziție cu doctrina și practicile fasciste. Așa, spre pildă, **Tache, Ianke și Cadir**, scrisă de V. I. Popa împotriva prejudecăților rasiale și religioase din care fascismul făcea politică discriminatorie. Opera lui V. I. Popa, în întregul ei, este o pledoarie pentru înfrățire, desfășurînd o cuceritoare demonstrație artistică în favoarea acestui deziderat firesc. Activ contemporană, orientată, la rîndu-i, împotriva falsurilor doctrinei și a modalităților de indoctrinare preconizate sau practicate de fascism, se arată a fi și una dintre tulburătoare opere dramatice ale lui Lucian Blaga, **Cruciada copiilor**. Într-o vreme cînd fascismul și acoliții săi agitău „cruciade”, lansau chemări demagogice tineretului, dezorientau cu minciuni, și, în interesul onora, puțin, urmărind dominația lumii, pregăteau războiul pustitor pentru toți, piesa exprimă convingerile unui strălucit reprezentant al spiritualității naționale. **Cruciada copiilor**, de cea mai mare actualitate în deceniul al patrulea, se înscrie în literatura noastră și a lumii ca o convingătoare acuzație la adresa pretențiilor de vizionarism, a mistificării idealurilor, a proclamării intereselor unor clici drept interese ale colectivităților umane.

În dramaturgia românească de orientare antifascistă este de reținut și **Demiurgul**, piesă în patru acte de Vasile Voiculescu, dezbateri acut actuală la data publicării (1943), dar, datorită mesajului, capabilă să-și păstreze interesul și în timp. Creată într-o perioadă cînd părea că viața își pierduse prețul, cînd în laboratoarele lagărelor fasciste se făceau experiențe cu oameni-cobai, în numele unor intenții pretins științifice, piesa are valoare de act demascator și de protest.

Concepută și scrisă mai de mult, reprezentată în 1945, după Eliberare, piesa **Dictatorul** a lui Alexandru Kirițescu îmbogățește comedia politică printr-un ascuțit pamflet. Obiectul îl reprezintă dictatura militaro-fascistă, dar semnificația privește în general fenomenul și manifestările sale specifice, de dezarticulare a umanului.

Încă din deceniul al cincilea se manifestă activ și în teatru tendința de a face lumină într-un capitol al istoriei contemporane umbrat de fascism. Felix Aderca formulează în **Baletul mecanic** o denunțare a regimurilor dehumanizatoare, intentînd un proces reprezentanților crimei teoretizate, celor porniți să înjosească omul, să comită fărădelegi în interesul unor clici însetate de putere. Demascînd crimele legionarilor, autorul pune sub acuzare discriminările și pe cei care prindeau să le justifice, observînd eșuarea în sălbăcie, imbecilizarea celor a căror gîndire a fost redusă la formule stereotipe, generînd un fanatism de domeniul absurdului.

Literatură și teatru inscriu un act de angajament civic și patriotic abor-dind, de la primele piese ale dramaturgiei noastre noi, tema antifascistă; printre realizările notabile, prima, în timp, se înscrie **Ultimul mesaj**, piesă în trei acte de Laurențiu Fulga, reprezentată la Teatrul Armatei din București în urmă cu 35 de ani, în martie 1950. Se împlineau cinci ani de la luptele eroice ale armatei române pentru zdrobirea fascismului, se apropia sărbătoarea victoriei. Drama-turgul, acuzând fărădelegile militaristilor, elogiază demnitatea și spiritul de drep-tate al ofițerilor români care au respins fascismul. Evoluția personajului Vlad Zarandu reprezintă artistic evoluția atîtor ofițeri care au înțeles cine sînt adevă-rații dușmani dinăuntru și dinafară ai țării și al poporulul și s-au angajat în luptă, patriotismul și căivismul, dragostea de libertate pentru neamul nostru și pentru popoarele lumii fiind probate prin rolul ostirii române în actul insurecției națio-nale, cît și în războiul antihitlerist. Este de reținut în piesă Bogdan, unul dintre primii eroi comunisti din noua literatură dramatică națională. La Teatrul Armatei, spectacolul a cucerit prin suflul său eroic, datorat sincerității interpretelor, trării patetice, care treceau irezistibil rampa. S-au detașat creațiile lui Geo Maican, G. Demetru, de asemenea a lui V. Ronea și ale altora.

Tot la începutul anilor '50, Aurel Baranga și Nicolae Moraru au reînviat pagini din lupta revoluționară antifascistă a comuniștilor români în **Anii negri**, piesă prezentată într-o primă versiune sub titlul **Pentru fericirea poporului**. Într-o dramă cu amploare de frescă, o multitudine de personaje reprezentative evolu-ează angajate într-un puternic conflict, caracteristic epocii în care masele în frunte cu comuniștii luptau împotriva exploatării și a pericolului fascist. Dinamică prin acțiune, patetică prin angajament, piesa dă viață artistică unor chipuri cucerito-are de eroi luptători „pentru fericirea poporului”, și în primul rînd lui Mihai Buznea, muncitor, luptător comunist în ilegalitate, unul dintre cele mai reușite per-sonaje ale dramaturgiei românești pe această temă. Piesa emană un contaminant suflu revoluționar, face simțită o energie de natură să ducă spre izbîndă. Lui Aurel Baranga îi aparține și piesa **Arcul de triumf**, datînd din 1954, reprezentată cu suc-ces în Capitală, la Teatrul Municipal, și în alte teatre din țară. Drama, în trei acte, evocă lupta pentru eliberarea țării de dictatura fascistă, împotriva războiui-ului antisovietic și a nazismului, a terorii Gestapoului în țara noastră. Este înflerată brutalitatea unor reprezentanți ai dictaturii militar-fasciste, pre-cum colonelul șef al Siguranței orașului în care se petrece acțiunea, de asemenea, observată aroganța de stăpîn care se știe atotputernic a conducătorului Gestapo-ului, și sînt ridiculizați preținși „rezistenți”, oportuniști penibili, care, văzînd că zilele dictaturii fasciste și ale nazismului sînt numărâte, caută să-și asigure viito-rul. În înfățișarea acestei galerii stă una din părțile tari ale piesei, mai puțin reu-șită la prima ei versiune (**Arcul de triumf**) în ceea ce privește prezentarea forțel-ora care luptă împotriva cuceririlor reacționare dinăuntru. Într-o nouă variantă, in-titulată **Simfonia patetică**, și jucată cu acest titlu la Teatrul Național din Bucu-rești, Aurel Baranga atenuează aspectele pe care le observam ca mai puțin reali-zate în prima versiune și mai ales dă amploare luptei antifasciste, atît prin acți-unea revoluționară a comuniștilor cît și prin prezentarea sugestivă a forțelor insu-recționale —, ostași români și membri ai gărzilor patriotice. Atît **Anii negri** cît și **Arcul de triumf — Simfonia patetică**, au prilejuit mari spectacole și memorabile creații actoricești. Astfel, la Teatrul Național din București, în regia lui Sică Ale-xandrescu, a evoluat strălucit „floarea” actorilor primei scene: G. Calboreanu (în Mihai Buznea, rol interpretat remarcabil și de Vasile Lăzărescu), Ion Finteș-teanu, Aura Buzescu, Sonia Cluceru, Gh. Storin, Nicolae Bălțăteanu, Costache An-tonlu, A. Pop Marțian, Nicolae Brancomir, Iulian Neșulescu și alții. În ceea ce privește **Arcul de triumf**, spectacolul din 1954 de la Teatrul Municipal („Bulandra”), în regia lui Sică Alexandrescu, a înscris, de asemenea, excepționale valori de artă actoricească: Lucia Sturdza-Bulandra (Valeria Zapan), Jules Cazaban (Mayer Bay-er), Ștefan Ciubotărașu (Fanache Verzea), Toma Dimitriu (Ciolac), Fory Etterle (Matel), Al. Ionescu-Ghibericon (Ageamolu), de asemenea Natașa Alexandra, Geta Mărutză, Ileana Predescu, Ion Mănta, Benedict Dablija (cu o creație de înțelep-ciune, țărîe și haz, de irezistibilă autenticitate, în țărănul Dominte). În piesă, care s-a jucat multă vreme, unele personaje au fost interpretate remarcabil și de alți actori, de N. Mavrodin, de pildă, George Mărutză etc. În versiunea a doua, represen-tată peste aproximativ două decenii, de data aceasta pe scena Naționalului din București, în regia autorului, s-au impus alte creații excepționale, și mai cu seamă cele ale lui Radu Beligan (Mayer Bayer), Toma Caragiu (col. Mîrzacu), Marcela Rusu.

În **Citadela sfărîmată**, operă de referință a dramaturgiei românești contem-porane, Horia Lovinescu operează pătrunzător asupra ideologiei fasciste, relevînd

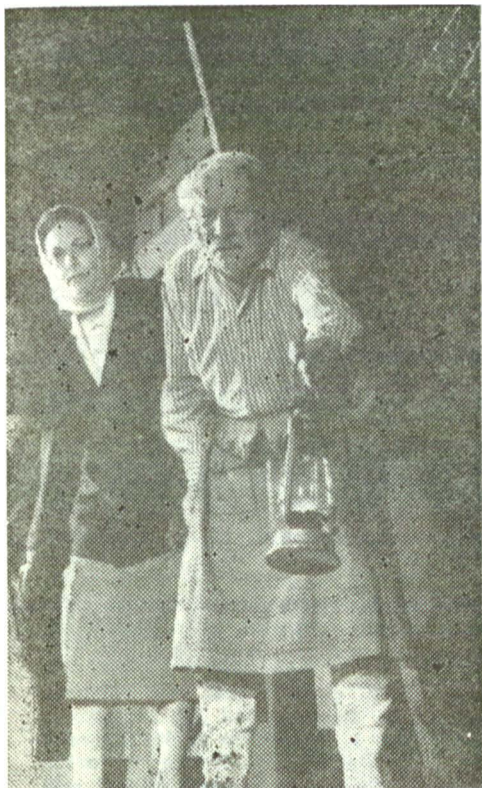
**George Calboreanu, Aura Buzescu
și Ion Flinteșteanu în „Anii negri”
de Aurel Baranga și N. Moraru**

**Fory Etterle și Gheorghe Ghițulescu
în „Passacaglia” de Titus Popovici**

**Emil Botta și Emil Liptac în
„Oameni care tac” de Al. Voltin**

Irina Răchițeanu și Costache Antoniu în „Oamenii înving” de Al. Voicatin

Scena finală din „Marele fluviu își adună apele” de Dan Tărchiță

du-i nocivitate. Dramaturgia face legătura între filozofia aparent seducătoare dar nocivă a lui Matei și propaganda fascistă, care, cultivând mitul supraomului și disprețul față de oamenii obișnuiți, căuta să-și justifice brutalitatea, să-și formeze în acest sens acoliții, pe executanții fărădelegilor. Piesa, se știe, a prilejuit și prilejuiește spectacolele remarcabile, începând cu premiera absolută din 1955, de la Teatrul Național din București. Atunci, în regia lui Mony Ghelețer, personaje de excepțională vigoare s-au întipărit în memoria afectivă a spectatorilor, bucurându-se să reîntâlnească în Lovinescu un mare dramaturg care, printr-o operă deosebită, confirmă strălucit promisiunea debutului (**Lumina de la Ulmi**). Emoția rămâne vie pentru cei care l-au urmărit pe Emil Botta în Matei, pe Lucia Sturdza-Bulandra în Bunica, pe Ion Finteșteanu, Maria Filotti, Niki Atanasiu, Marcela Rusu, Matei Gheorghiu. Matei a prilejuit o creație memorabilă și lui Kovács György, în adaptarea cinematografică a piesei.

În dramaturgia lui Horia Lovinescu, direcția antifascistă este prezentă și în alte piese de mici sau mari dimensiuni, cum sînt: **Oaspetele în fapitul serii**, **Al patrulea anotimp**, **Paradisul** și altele.

Horia Lovinescu își extrage materialul piesei **Surorile Boga** din evenimentele anilor 1943—46, ani de luptă și de răscruce, de privațiuni și de izbinzi, în care țara, la chemarea comuniștilor și în frunte cu ei, s-a eliberat prin lupta antifascistă și antilperialistă, s-a angajat revoluționar pe un nou drum. În împrejurări dramatice sînt implicate destine umane, și în primul rînd cele trei surori Boga: Valentina, Iulia și Ioana, dramaturgul valorificînd convingător artistic ideea capacității vieții noi de-a înfrînge și înlătura vechi stări de lucruri și rezistențe în mentalitate, de a da perspective oamenilor, de-a le defini personalitățile, de a-i face să-și afle rațiuni superioare ale existenței, să se regăsească în împliniri sau să facă pasul unor renunțări. Se împune totodată și se reține chipul lui Pavel Golea, luptător comunist în ilegalitate, prezent în lupta antifascistă, angajat în revoluția constructivă, socialistă. Dramaturgul relevă prin Radu Grecescu aspectul specific de degradare umană, rezultat al contaminării fasciste. Piesa a fost jucată cu succes la Naționalul din București, apoi la alte teatre, și este frecvent reluată.

Caducitatea unui mod eronat de a înțelege viața și de a trăi este relevată cu tulburător dramatism de către Titus Popovici în **Passacaglia**. „Subiectul” în cauză este un tînar muziclan, pianistul Andrei, care în condițiile înceștării din anii dictaturii militarofasciste și al războiului antisovietic consideră că poate întoarce spatele vieții, claustrîndu-se spre a se dedica exclusiv chemării sale și a-și pregăti gloria pianistică. Rupt de viață, care pretinde conștiința responsabilității și poziții clare, Andrei refuză să se definească social și devine victimă a propriei sale incapacități de a aprecia adevărata stare de lucruri. Opac la chemarea de a acționa pe care i-o adresează Mihai, luptătorul comunist rănit, Andrei se lasă prins de himera posibilei umanizări prin artă a reprezentanților forței. Îl fură și îl pierd aparențele, se lasă amăgit de faptul că unui locotenent Knapp nu-i lipsesc cunoștințele în domeniul muzicii și al metafizicii. Plătește tragic automatizarea; pianistului care-l acceptase ca posibili oameni pe Knapp, pe Cavalerul „Orucii de fier” și pe Legionar, profesioniștii crimei îi ciuntesc mîinile. În piesă este de puternic efect dramatic prezența acestui trio fascist al morții; dar în primul rînd **Passacaglia** transmite ca pe o valoare-sursă concepția umanistă și puterea de a o transpune în viață a comuniștilor. Teatrul „Bulandra”, unde **Passacaglia** și-a avut premiera absolută într-un impresionant spectacol, a reluat-o peste două decenii, în cea mai recentă versiune teatrală, care confirmă, o dată mai mult, interesul tematic, substanța dramatică, forța personajelor.

Lupta antifascistă a românilor a fost evocată de Al. Voitin în două dintre piesele trilogiei **Oameni în luptă**. Avînd ca eroi oameni din diverse pătri sociale și ca protagoniști comuniștii, **Oameni care tac**, prima piesă a trilogiei, reînvie cu claritate artistică, semnificativ și emoționant, opoziția țării față de dictatura militarofascistă și de dominația hitleristă. În a doua, intitulată **Oamenii înving**, prind viață acțiunile eroice din timpul insurecției naționale, din zilele cînd a fost declanșată Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antilperialistă. Concepute dramatic ca părți ale unei trilogii, piesele se continuă, principalele personaje din prima fiind prezente și în a doua și a treia, care poartă titlul **Oamenii sînt oameni**, în subtitlu **Ancheta**, și se desfășoară în vremile care au urmat instaurării noilor rînduiri.

Prin autenticitatea personajelor, prin semnificația relațiilor, prin dramatismul împrejurărilor alese de către scriitor, **Oameni care tac** se înscrie ca una dintre cele mai valoroase creații pe tema care ne preocupă. La Siguranță se întîlnesc, aduși din motive diferite, oameni feluriti ca proveniență socială, psihologii, indeletniciri, de la un pitoresc vînzător ambulant la un profesor universitar dăruit studiilor sale pînă la desprinderea de viață, la o cîntăreață de local, apariție echi-

voacă etc. În această noapte oamenii fac cunoștință cu duritatea și abuzurile aparatului represiv al regimului, dar în același timp au revelația existenței unei forțe care se opune și luptă împotriva Siguranței și Gestapoului, se întâlnesc cu comuniștii. Tărla unor personaje ca Axinte și Rada acționează exemplar și stimulator pentru ceilalți, pentru profesorul Banu — spre pildă —, care înțelege că viața trebuie văzută și în afara laboratorului, că pretinde responsabilitate și atitudine nu numai pe planul profesiei. Impresionant este efectul întâlnirii cu comuniștii asupra negustorului ambulant Zigu și a Florei. Într-o încercare majoră, defini-toare, amândoi onorează condiția umană. Un fond de specifică omenie românească îi înobilează pe acești oameni obișnuiți, care, prin revelația țării comuniștilor, se ridică ei înșiși la calitatea de luptători. În **Oamenii înving**, personajele, parte dintre cele cunoscute și altele noi, evoluează în condițiile febrile ale apropierei frontului de un oraș pe care hitlerişti sînt gata să-l distrugă, dar n-o pot face fiind împiedicați de patrioți români în frunte cu comuniștii. Plesele lui Voitin, **Oameni care tac** mai cu seamă, au prilejuit admirabile creații scenice; spre pildă, sînt de neuitat contaminanta umanitate pe care Grigore Vasiliu-Birlic a valorificat-o la Zigu, economia de mijloace cu care Emil Liptac i-a dat sugestivă forță lui Axinte, amploarea universului spiritual al lui Banu interpretat de Emil Botta, sinceritatea cu care și-a trăit rolul Irișna Răchițeanu-Șirianu și modul artistic în care a valorificat Carmen Stănescu virtualitățile Florei.

Au jucat-o și alte teatre și ar putea fi reluată oricînd, pentru potențialul educativ și pentru vitalitatea personajelor, în general pentru capacitatea ei de-a emoționa.

Se știe că Dan Tărchilă a debutat cu o lucrare dramatică avînd ca temă lupta antifascistă și ca eroi un grup de partizani români în acțiune pe Valea Prahovei, piesa într-un act **Într-o gară mică**; totodată, că s-a impus în dramaturgia românească prin poemul dramatic **Marele fluviu își adună apele**, în care evocă prin personaje și situații amploarea luptei împotriva burgheziei exploatoare, a militarismului fascist instalat la putere, a armatelor hitleriste. Folosînd procedeul retrospectivei și avînd ca element de legătură evoluția unui personaj-ax, Caterina, prezentată din anii copilăriei pînă la maturitatea care o duce în rîndurile luptătorilor comuniști antifasciști, poemul își distilează semnificațiile într-o serie de tablouri dramatice, tot atîtea ipostaze ale luptei, și își realizează tensiunea prin energia și căldura angajării; prin patosul său, se hrănește din dominantele vieții de atunci — suferințele, năzuințele și lupta maselor populare. Preocuparea pentru evocarea luptei revoluționare, antifasciste, constituie o constantă a dramaturgiei lui Tărchilă. Dovadă stau și alte piese, precum: **Cu ani în urmă într-o noapte**, **Mitrallera**, **Porumb crud** și altele. Eroii sînt bărbați și femei care, înfruntînd mari pericole, cu riscul sau cu prețul vieții, se opun opresorului fascist.